

УДК 343.97:343.614

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-11\(17\)-185-194](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-11(17)-185-194)

Леонідова Олена Олексіївна кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства, Центральноукраїнський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», вул. Варшавська 2, м. Кропивницький, 25026, тел.: (0522) 27-50-07, e-mail: leonidova1984@rambler.ru, <https://orsid.org/0000-0002-4423-6862>

Дідюк Ірина Леонідівна кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства, Центральноукраїнський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», вул. Варшавська 2, м. Кропивницький, 25026, тел.: (0522) 27-50-07, e-mail: didiuk_irina@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-0594-4946>

Лебедєв Олег Павлович кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства, Центральноукраїнський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», вул. Варшавська 2, м. Кропивницький, 25026, тел.: (0522) 27-50-07, e-mail: ki_maup@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0003-4940-7314>

Сюр Наталія Вікторівна кандидат юридичних наук, доцент, кафедра правознавства, Центральноукраїнський інститут Приватне акціонерне товариство Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна академія управління персоналом», вул. Варшавська, 2, м. Кропивницький, 25026, тел.: (095) 230-22-33, e-mail: syurnataliya@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9551-7744>

ПРАВОВІ ТА ЕКОНОМІКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ ВЧИНЕННЯ САМОГУБСТВА

Анотація. Стаття присвячена дослідженню детермінантів вчинення самогубства та формування суїцидальної поведінки особи у межах кримінологічної науки. Розглянуто проблему визначення економічних та соціально-психологічних особливостей суїцидальної поведінки особи. З'ясовано, що вчинення особою самогубства як соціальне явище є індикатором стану суспільства. Проаналізовано статистику Всесвітньої організації охорони здоров'я щодо вчинення самогубств у світі.

Проаналізувавши суїцидальну ситуацію на підставі офіційних статистичних даних, ми приходимо до висновку, що на рівень та динаміку вчинення самогубств впливають економічні, політичні, соціально-психологічні, морально-культурні та інші чинники.

Аналіз проблеми кримінологічних та кримінально-правових заходів протидії кримінальному суїциду дозволив зробити низку висновків та висунути деякі пропозиції та рекомендації теоретичного та прикладного

характеру та інші фактори. Виявлена закономірність дозволяє визначити можливість спільності заходів щодо запобігання проявам вчинення самогубства, у тому числі серед неповнолітніх. При класифікації детермінанти вчинення самогубства доцільно поділяти дві основні групи: 1) загальні причини; 2) індивідуальні причини.

У роботі визначаються загальні причини суїцидальної поведінки, в основі яких лежать процеси, що відбуваються в соціумі, а також низка приватних (індивідуальних) причин, що залежать насамперед від психологічних рис особистості суїцидента та мотивації його поведінки.

На окрему увагу заслуговує кримінальний суїцид саме неповнолітніх. Поява та поширення в соціальних мережах Інтернет так званих груп смерті призвело до зростання (хоч і незначної) кількості вчинених неповнолітніми суїцидів та їх спроб. Методики, що застосовуються кураторами та адміністраторами зазначених груп, свідчать про появу нових форм злочинної активності, що впливає на свідомість дитини та мотивацію її поведінки. У роботі встановлюються механізми, що формують суїцидальну поведінку особи, і основні характерні риси та явища, що розглядаються.

Встановлено, що міждисциплінарне вивчення детермінантів є необхідним в організації подальшої роботи з профілактики цього негативного явища у суспільстві та зниження суїцидального показника.

Ключові слова: вчинення самогубства, причини суїцидальної поведінки, психологічні фактори, соціально-економічні фактори, детермінанти вчинення самогубства.

Leonidova Olena Oleksiivna Candidate of Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Law, Department of Law, Central Ukrainian Institute Private Joint-Stock Company Higher Educational Institution "Interregional Academy of Personnel Management", Varshavska St., 2, Kropyvnytskyi, 25026, tel.: (0522) 27-50-07, e-mail: leonidova1984@rambler.ru, <https://orsid.org/0000-0002-4423-6862>

Didyuk Iryna Leonidivna Candidate of Law, Associate Professor of the Department of Law, Department of Law, Central Ukrainian Institute Private Joint-Stock Company Higher Educational Institution "Interregional Academy of Personnel Management", Varshavska St., 2, Kropyvnytskyi, 25026, tel.: (0522) 27-50-07, e-mail: didiuk_irina@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-0594-4946>

Lebedev Oleg Pavlovich Candidate of Law, Associate Professor of the Department of Law, Department of Law, Central Ukrainian Institute Private Joint-Stock Company Higher Educational Institution "Interregional Academy of Personnel Management", Varshavska St., 2, Kropyvnytskyi, 25026, tel.: (0522) 27-50-07, e-mail: ki_maup@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0003-4940-7314>

Syur Nataliya Victorivna Ph.D in Law, Associate professor, Department of Law, Central Ukrainian Institute of PJSC, "Interregional Academy of Personnel Management", Varshavska St., 2, Kropyvnytskyi, 25026, tel.: (0522) 27-50-07, e-mail: syurnataliya@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9551-7744>

LEGAL AND ECONOMIC-PSYCHOLOGICAL REASONS FOR SUICIDE

Abstract. The article is devoted to the study of the determinants of suicide and the formation of suicidal behavior in criminology. The problem of determining the economic and socio-psychological features of suicidal behavior is considered. It has been found that suicide as a social phenomenon is an indicator of the state of society. The statistics of the World Health Organization on suicides in the world are analyzed.

Analyzing the suicidal situation on the basis of official statistics, we conclude that the level and dynamics of suicide are influenced by economic, political, socio-psychological, moral and cultural and other factors.

Analysis of the problem of criminological and criminal law measures to combat criminal suicide allowed us to draw a number of conclusions and put forward some proposals and recommendations of theoretical and applied nature and other factors. The identified pattern allows to determine the possibility of joint measures to prevent suicide, including among minors. When classifying the determinants of suicide, it is advisable to divide into two main groups: 1) common causes; 2) individual reasons.

The paper identifies the general causes of suicidal behavior, which are based on the processes occurring in society, as well as a number of private (individual) reasons that depend primarily on the psychological personality traits of the suicide and the motivation of his behavior.

The criminal suicide of minors deserves special attention. The emergence and spread of so-called death groups on social networks on the Internet has led to an increase (albeit small) in the number of suicides committed by minors and their attempts. The methods used by the curators and administrators of these groups indicate the emergence of new forms of criminal activity that affect the child's consciousness and motivation of his behavior. The paper establishes the mechanisms that shape a person's suicidal behavior, and the main characteristics and phenomena under consideration.

It is established that the interdisciplinary study of determinants is necessary in the organization of further work on the prevention of this negative phenomenon in society and the reduction of suicide rates.

Keywords: suicide, causes of suicidal behavior, psychological factors, socio-economic factors, determinants of suicide.

Постановка проблеми. Протягом усього розвитку людства стосовно такого явища, як самогубство, немає єдиної підходу. Таке різноманіття думок пояснюється тим, що культурі кожної нації властиве унікальне розуміння смерті. Також важливим у цьому питанні вважається той рівень та етап розвитку суспільства, у якому відбувається формування особливо значимих соціальних цінностей, етнокультурних уявлень, поняття моралі. Через те, що суспільство у своєму розвитку не стоїть на місці ставлення до такого діяння, як самогубство, постійно зазнавало змін. Різні народи на різних етапах свого розвитку ставилися до позбавлення людини самого себе життя по-різному, визначаючи моральну оцінку даного діяння, як гріхом, злочином, так і як певний героїзм і жертвність з боку потерпілого.

Життя людини є найвищою цінністю будь-якого цивілізованого суспільства, яка потребує постійної охорони з боку закону, тому механізм забезпечення її захисту є пріоритетним завданням держави. Показником цього є згадка у Загальній декларації прав людини 1948 р. про те, що «кожна людина, незалежно від її походження та різних фізіологічних особливостей, має право життя»[1]. Основною функцією сучасної держави, є захист цього найважливішого права кожної людини.

Прийняття рішення про зведення рахунків із життям завжди пов'язують з безліччю особистісних, ситуаційних моментів, а також особливостями психологічного стану людини, який виникає при констеляції суїцидогенних факторів – детермінантів, які відіграють провідну роль у формуванні суїцидальної поведінки людини. Поняття «детермінанти» співвідноситься з такими дефініціями, як «мотив», «привід», «умови» тощо, які найчастіше вживаються для виявлення причинних чинників самогубства. Зазначені терміни входять до складу поняття «детермінанти», що підтверджує доцільність їхнього спільного вивчення.

Суїцидологічний аналіз, а також проведення перевірки за фактом вчинення акту самогубства найчастіше вимагають виявлення глибинної причини, яка спровокувала намір покінчити життя самогубством.

Суїцидальні причини і мотиви слід розмежовувати через механізм скоєння самогубства, оскільки справжню причину самогубець може не усвідомлювати, на відміну від мотиву, який спонукає його до таких дій. На нашу думку, поняття «фактор» ідентичний поняттю «причина», тому їх можна використовувати як взаємозамінні. Далі встановленню підлягають умови, які могли стати каталізатором до прийняття рішення покінчити життя самогубством: наявність подібних прецедентів серед родичів або друзів; неправильно збудовані життєві орієнтири; вплив інтернет-сайтів та ін. Умова – це один із найважливіших елементів під час встановлення кримінального суїциду: наявність ознак доведення до самогубства, відмежування самогубства від сприяння його вчиненню.

Вивчення провідних чинників формування суїцидальної поведінки неможливе поза розглядом всього різноманіття складових такого складного

явища, як самогубство. Проте детальний опис всіх особистісних, соціально-психологічних особливостей людини, і навіть ситуацій, визначальних для формування суїцидальних тенденцій, неможливо. Мова йде лише про опис окремих чинників, які відіграють вирішальну роль у прийнятті рішення про самогубство.

Аналіз останніх досліджень. Проблемою вчинення самогубства цікавилися багато науковців та дослідників у різних галузях науки (політологія, фізіологія, економіка, психіатрія, психологія, юриспруденція та ін.): Шкуро В. В.[2], Данило О. М.[3], Амбрумова А.Г.[4], Дюркгейм Э.[5], Ткачова О.В.[6], Ломброзо Ч. [7], Воднік В.Д. [8], Зеленський С.М. [9], Колісніченко Р.М. [10], Калінін А.М. [11] та інші.

Мета статті – дослідження суїцидоїдальних факторів вчинення самогубства.

Виклад основного матеріалу. Найбільший інтерес для цього дослідження становлять дослідження юристів та кримінологів, а також психологів, на підставі яких виділяються загальні та індивідуальні причини суїцидальної поведінки [2, с. 138]:

1. До загальних причин суїцидальної поведінки відносять: соціально-економічні; соціально-демографічні; морально-світоглядні; історико-культурологічні; соціальні патології; медичні причини; вплив злочинності та ін.

2. Індивідуальні причини суїцидальної поведінки включають: характерологічні та психологічні особливості особистості; конкретні суїцидогенні фактори, що провокують кризову ситуацію, такі як сімейні, побутові конфлікти, невиліковна хвороба, самотність, матеріальні труднощі, нещасливе кохання, страх ганьби та покарання тощо.

Вплив соціально-економічних чинників має суттєве значення для дослідження суїцидальної поведінки особи. Нагадаємо, що рівень самогубств підвищується у роки економічних криз, депресій, зниження рівня життя та соціальної незахищеності, зростання безробіття та ін. Іншими словами, будь-яке соціальне потрясіння, широкомасштабна зміна суспільного статусу спричиняє сплеск самогубств. Деяким особам часто складно змиритися зі своїм матеріальним становищем, особливо якщо воно різко змінилося у гірший бік. Тут можуть додатково враховуватися і особистісні чинники, такі як почуття заздрощів, ненависті до всіх, хто, на думку суїцидента, причетний до його матеріального неблагополуччя, сорому за фінансове становище своєї сім'ї та ін.

До соціально-демографічних причин, що впливають на рівень самогубств у суспільстві, відносять:

1) сімейно-побутові конфлікти. Згідно з кримінологічними дослідженнями, особи, які зазнали жорстокості та насильства в ранньому дитинстві; чий батьки розлучилися; чий вихованням у дитинстві нехтували, частіше за інших, виростаючи, стають злочинцями і мають підвищений ризик

самогубства[3, с. 87]. Нестача уваги та турботи з боку рідних досить часто може привести до пошуку третіх осіб, у тому числі в мережі Інтернет, які, як здається підлітку, їх вислухають та зрозуміють;

2) фактори навколишнього середовища, до них відносяться:

- соціальна ізоляція, відчуження, неприйняття в колективі;
- проблеми у школі (коледжі, інституті), на роботі (булінг, важкі та затяжні конфлікти тощо);

- втрата значущих для особи відносин (розпад пари, сварка з близьким другом, смерть близької людини);

- переживання з приводу нетрадиційної сексуальної орієнтації (страх зізнатися в цьому), аутинг (публічне розголошення особистої інформації про сексуальну орієнтацію або гендерну ідентичність людини проти її бажання та згоди). Підвищений ризик самогубства мають гомосексуалісти, які роблять спроби суїциду від двох до шести разів частіше ніж гетеросексуали[2, с. 217].

Морально-світоглядні причини. Рівень самогубств зростає у роки ідеологічних криз. Як відомо, суїцид – це наслідок відсутності чи втрати сенсу життя³. Кримінологічний аналіз показує, що сучасна людина при створеній ілюзії більшої свободи вибору насправді стала більш залежною від навколишнього світу. При цьому не обов'язково розглядати ставлення всього суспільства, достатньо думки однієї соціальної групи (наприклад, підлітків). Більше того, воно може бути не постійним, а тимчасовим, оскільки це простежується сьогодні: групи смерті привертають увагу неповнолітніх, у яких після приєднання до них змінюється думка про акт самогубства.

Масова культура, ЗМІ нав'язують суспільству стандарт життєвого успіху, невідповідність якому сприймається людиною як трагедія. Особливо руйнівню це має вплив на психіку неповнолітніх.

Значний вплив на поширення суїцидального явища також мають соціальні патології. Так, зростання кількості психічних захворювань, алкоголізму, наркоманії, погіршення генетичного фонду населення зумовлюють збільшення суїцидального показника, тому що всі вищезгадані чинники призводить до деградації, відчуття безглуздості подальшого існування, а внаслідок цього – до ухвалення рішення про самогубство¹.

Медичні фактори включають два типи: соматичні та психічні захворювання. Суїцидальні спроби у людей із соматичною патологією набагато частіше виявляються успішнішими, ніж із психічною. Наявність психічних розладів значно підвищує ризик суїцидальних процесів. Афективні та, особливо, депресивні розлади найбільш суїцидонебезпечні. Навіть легкі форми депресії можуть зумовлювати підвищений ризик до самогубства. Однак, незважаючи на такий тісний взаємозв'язок таких понять, як «суїцид» та «психічне захворювання», ототожнювати їх не можна. А.Г.Амбрумова у своєму дослідженні приходиться до висновку, що суїцидальна поведінка може спостерігатися у психічно здорових осіб; що підтверджується і зарубіжними ученими[4, с. 83].

Відповідно до медичних досліджень, частка психічно здорових осіб, які вчинили самогубство, становить до 12-15% випадків. 20-25% суїцидальних інцидентів відбуваються у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння. Імпульсивність підвищує можливість реалізації суїцидальних думок, причому поєднання імпульсивності, алкоголізму (чи наркотичної залежності) і розпачу вважається особливо небезпечним [13]. Така комбінація найчастіше зустрічається у підлітків. Як відзначають лікарі-психіатри, суїцидальна поведінка нерідко пов'язана з депресією у неповнолітнього в ранньому віці 7-14 років. Згідно даним ВООЗ, нині у світі 20% підлітків віком від 10 до 17 років мають психічні відхилення чи психологічні проблеми[12].

Окремо варто відзначити взаємозв'язок вчинення самогубства зі злочинністю. Цю проблему вперше у своїх працях розглядає Е. Дюркгейм. На його думку, основними причинами самогубства виступають негативні соціальні процеси, що відбуваються в суспільстві[5]. Найбільш докладно цей взаємозв'язок висвітлює О.В. Ткачова. За її твердженням, суїцидальна активність населення прямо пропорційно залежить від злочинної активності суспільства [6].

Вказані обставини свідчать про соціальну природу самогубства. Прийнято вважати, що самогубства безпосередньо пов'язано зі ступенем соціальної інтеграції людини, за якою індивід почувається частиною великої групи. З цього випливає, що вчинення акту самогубства більш імовірно, коли людина відчуває гостру нестачу соціальних відносин, особливо якщо це відбувається раптово. Причому у підлітків соціальними причинами можуть виступати: ізоляція у шкільному класі, референтній групі, дезадаптація у новому колективі, наприклад, при переході до іншої школи чи зміни місця проживання («чужий серед своїх»).

При вивченні самогубства необхідно приділяти велику увагу особистісним особливостям та характеристикам. На людину впливають як зовнішні, і внутрішні чинники. При цьому, як правило, відбувається їх злиття, внаслідок чого людина вирішує піти з життя.

Досліджуючи загальні та індивідуальні причини суїциду, доцільно вдатися до думки класиків зарубіжної та вітчизняної науки. Так, Ч. Ломброзо серед основних причин самогубства виділяє: фізичний біль, бідність, любов та душевні страждання. На думку вченого, вчинення суїциду внаслідок перших двох причин найчастіше зустрічається серед чоловіків, а внаслідок двох інших – у жінок. Такий розподіл він пояснює наступним чином: «під впливом страждань, які доводять жінку до галюцинацій та марення, у неї спостерігаються самогубства у більшій пропорції, ніж у чоловіків»[7].

Суїцид, як акт свідомої, вольової діяльності людини, ніяк не може бути відірваний та ізольований від її психіки, особливостей інтелектуальної, моральної, емоційної та вольової сфер особистості.

На окрему увагу заслуговує підлітковий суїцид, який є найбільш гострою

та соціально значущою проблемою сучасного суспільства, оскільки безпосередньо пов'язаний з питаннями соціально-психологічної адаптації та психічної стійкості особистості. На думку більшості фахівців, які займаються проблемами профілактики дитячих самогубств, деструктивні інтернет-спільноти та небезпечні ігри суїцидальної спрямованості значною мірою впливають на неповнолітніх [8, с. 149].

Висновки. Отже, на основі узагальнення досвіду зарубіжних та вітчизняних фахівців, а також спираючись на власне проведене дослідження, можна зробити наступні висновки:

Самогубство – це соціальне явище, яке безпосередньо залежить від процесів, що відбуваються в суспільстві (загальних причин), та психологічних рис особистості суїцидента та мотивації його поведінки (індивідуальних причин). На наш погляд, такий поділ має умовний характер, тому що на рішення людини добровільно піти з життя може одночасно впливати кілька причин та умов, що, у свою чергу, збільшує ймовірність завершеної спроби.

Вчиненню самогубства властиві різні мотиви та приводи, але, як правило, вони завжди впливають із конфлікту або всередині особистості, або особистості та навколишнього середовища, коли індивід не може вирішити такий конфлікт іншим шляхом.

Вважаємо, що міждисциплінарне вивчення детермінантів є необхідним в організації подальшої роботи з організації профілактики цього негативного явища у суспільстві та зниження суїцидального показника.

Література:

1. Загальна декларація прав людини ООН від 10 грудня 1948 р. URL:http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015. (дата звернення: 02.11.2021)
2. Шкуро В. В. Суїцидальність в Україні: кримінологічна характеристика та протидія : монографія / В. В. Шкуро; За наук. ред. д-ра юрид наук., доцента Ю. В. Орлова ; Кримінологічна асоціація України. Харків : Панов, 2017. 262 с.
3. Данило О. М. Причини та мотиви суїцидальної поведінки в умовах економічної кризи / О. Данило, М. Скалецький. Львів : Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2010. С. 85-90.
4. Амбрумова А. Г. Предупреждение самоубийств / А. Г. Амбрумова, С. В. Бородин, А. С. Михлин. М.: Издательство Академии МВД СССР, 1980. 325 с.
5. Дюркгейм Э. Самоубийство: Социологический этюд / пер. с фр. с сокр.; под ред. В. А. Базарова. Москва: Мысль, 1994. 399 с. URL: http://www.univer.nuczu.edu.ua/tmp_metod/669/Emil'_Djurkgejm_-_Samoubijstvo._Sociologicheskij_etjud.pdf. (дата звернення: 10.11.2021)
6. Ткачова О.В. Самогубство як кримінологічне явище: причини і способи запобігання. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 143. С. 181-190.
7. Ломброзо Ч. Преступление. Новейшие успехи науки о преступнике. Анархисты. Москва: ИНФРА-М, 2019.
8. Воднік В.Д. Самогубство: Причини та шляхи профілактики. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*: № 3(17) 2013. С. 140-160.
9. Зеленський С.М. Презумпція невинуватості, як гарантія справедливості кримінального провадження *Право і суспільство*. 2017. № 5. С. 244-249. (Index Copernicus international (Республіка Польща)).

10. Колісниченко Р. М. Мотиваційно-вольова сфера глобалістичної свідомості. *Актуальні питання освіти і науки: матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції 10-11 листопада 2016 року*. Харків: ХОГОКЗ, 2016. С. 188-19.
11. Калінін А.М., Поліщук М.І. Мотиваційні тенденції медичних працівників в Україні. *Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. інтернетконф. «Соціально-компетентне управління корпораціями в умовах поведінкової економіки» (24-25 лист. 2021 р.)*. Луцьк.
12. World Health Organization / Suicide rates, age-standardized / Data by country. URL: <http://apps.who.int/gho/data/node.main.MHSUICIDEASDR?lang=en>. (дата звернення: 07.11.2021)
13. ВООЗ назвала, в яких країнах світу найвищий рівень самогубств. URL: https://zik.ua/news/2018/03/29/vooz_nazvala_v_yakuh_krainah_svitu_nayvyshchyy_riven_samogubstv_1294883. (дата звернення: 07.11.2021).

References:

1. Zahalna deklaratsiia prav liudyny OON (1948, 10 January) <http://zakon1.rada.gov.ua> Retrieved from: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015 [in Ukrainian].
2. Shkuro V. V. (2017) *Suïtsydamnist v Ukraïni: kryminolohichna kharakterystyka ta protydiia [Suicide in Ukraine: criminological characteristics and counteraction]* : monohrafiia Za nauk. red. d-ra yuryd nauk., dotsenta Yu. V. Orlova; Kryminolohichna asotsiatsiia Ukraïny. Kharkiv : Panov. [in Ukrainian].
3. Danylo O. M., Skaletskyĭ M. (2010) *Prychyny ta motyvy suïtsydamnoi povedinky v umovakh ekonomichnoi kryzy [Causes and motives of suicidal behavior in the economic crisis]*. Lviv : Nats. un-t «Lvivska politekhnik», (pp. 85-90). [in Ukrainian].
4. Ambrumova A. H., Borodyn V., Mykhlyn A. S. (1980) *Preduprezhdenye samoubyĭstv [Suicide prevention]* М.: Yzdatelstvo Akademyy MVD SSSR. [in Russian].
5. Diurkheĭm Э. (1994) *Samoubyĭstvo: Sotsyolohycheskyyĭ etiid [Samoubijstvo. _Sociologicheskij_etjud.pdf]* / per. s fr. s sokr.; pod red. V. A. Bazarova. Moskva: Mysl, <http://www.univer.nuczu.edu.ua>. Retrieved from: http://www.univer.nuczu.edu.ua/tmp_metod/669/Emil_Djurkgejm [in Russian]
6. Tkachova O.V. (2018) *Samohubstvo yak kryminolohichne yavyshe: prychny i sposoby zapobihannia. [Suicide as a criminological phenomenon: the reasons and the ways of getting in trouble]* Problemy zakonnosti. Vyp. 143. S. 181-190. [in Ukrainian].
7. Lombrozo Ch. (2019). *Prestuplenye. Novejšhye uspekhy nauky o prestupnyke. Anarkhyst. Crime. [Crime. The latest advances in the science of the criminal. Anarchists.]*. Moskva: YNFRA-M. [in Russian].
8. Vodnik V.D.(2013) *Samohubstvo: Prychny ta shliakhy profilaktyky. [Suicide: Causes and ways of prevention.]* Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukraïny imeni Yaroslava Mudroho»:№ 3(17). (pp. 140-160). [in Ukrainian].
9. Zelenskyi S.M. (2017) *Prezumptsiia nevynuvatosti, yak harantiia spravedlyvosti kryminalnoho provadzhennia [Presumption of innocence as a guarantee of fairness of criminal proceedings Law and society]* Pravo i suspilstvo. № 5. (pp. 244-249). (Index Copernicus international (Respublika Polshcha)). [in Ukrainian].
10. Kolisnichenko R. M. (2016) *Motyvatyino-volova sfera hlobalistychnoi svidomosti. [Motivational and volitional sphere of globalist consciousness]* Aktualni pytannia osvity i nauky: materialy IV mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii 10-11 lystopada 2016 roku. Kharkiv: KhOHOKZ,. (pp. 188-190). [in Ukrainian].
11. Kalinin A.M., Polishchuk M.I. (2021 r) *Motyvatyini tendentsii medychnykh pratsivnykiv v Ukraini. [Motivational and volitional sphere of globalist consciousness]*. Materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. internetkonf. «Sotsialno-kompetentne upravlinnia korporatsiiamy v umovakh povedinkovoi ekonomiky» (24-25 lyst. 2021 r.). Lutsk. [in Ukrainian].

12. World Health Organization / Suicide rates, age-standardized / Data by country. *apps.who.int* Retrieved from: [http:// apps.who.int/gho/data/node.main.MHSUICIDEASDR?lang=en](http://apps.who.int/gho/data/node.main.MHSUICIDEASDR?lang=en). [in Ukrainian].

13. VOOZ nazvala, v yakykh kraïnakh svitu nayvyshchyy riven samohubstv. <https://zik.ua> Retrieved from: https://zik.ua/news/2018/03/29/vooz_nazvala_v_yakyh_krainah_svitu_nayvyshchyy_riven_samogubstv_1294883. [in Ukrainian].

